

כלאיים בבגדי כהונה

פתיחה

א. מציאות הכלאיים בבגדי כהונה

ב. האם בגדי כהונה נעשו באופן שיש בו איסור משום כלאיים

א. שיטת התוספות - יש כלאיים בבגד קשה

ב. שיטת הרמב"ם

ג. שיטת הראב"ד - בגדי כהונה אינם נחשבים כבגדים קשים אלא לדיני דרבנן

ד. שיטת בעל המאור - כלאיים הותרו רק בחושן ובאפוד

ה. סיכום השיטות בעניין כלאיים מצד אופן עשייתם של בגדי הכהונה

ג. גבולות ההיתר בבגדי כהונה

א. תירוץ רבינו תם - הגמרא בערכין אוסרת כלאיים רק בבגדי חול

ב. תירוץ הרמב"ם - בגדים הותרו שלא בשעת עבודה, אבנט לא הותר

ג. מגבלות נוספות

סיכום

פתיחה

חלק מבגדי הכהונה היו עשויים מצמר ופשתים. הדבר מעורר כמה דיונים, שנעסוק בהם במאמר שלפנינו.

ראשית, יש לבחון מהם הבגדים שביצירתם שימשו צמר ופשתים. שנית, יש לבחון האם בבגדים שכאלה קיימים התנאים הרגילים של הלכות כלאיים, בפרט מצד קושיים של הבגדים. דיון שלישי הוא שאלת ההיתר של לבישת בגדי כהונה. גם אם הגענו למסקנה שבגדי כהונה אסורים משום כלאיים, הרי התורה התירה את לבישתם, ויש לעמוד על משמעותו ועל היקפו של היתר זה.

א. מציאות הכלאיים בבגדי כהונה

בשלושה מבגדי הכהונה מצאנו כלאיים: באפוד¹ ובחושן,² ובאבנט של כוהן גדול³ של כל ימות השנה.

בגד רביעי שמצאנו בו כלאיים הוא אבנטו של כוהן הדיוט, לדעה שהיה עשוי כשל כוהן גדול בכל ימות השנה,⁴ וכפי שנפסק להלכה בדברי הרמב"ם.⁵

בין המרכיבים של בגדים אלו נזכר "שש" והוא פשתן,⁶ ו"תכלת וארגמן ותולעת שני" והם צמר צבוע בצבעים שונים,⁷ כאשר מעצם יכולת הצביעה ניתן להבין שהמדובר בצמר, "שהפשתן קשה לקבל הצבע יותר מן הצמר";⁸ ואם כן, בבגדים אלו היו צמר ופשתים יחדיו.

להלן נבדוק האם היה בהם איסור כלאיים, לולי שהתירה התורה ללבשם, וגם האם קיים האיסור אחרי ההיתר ללבשם, כאשר לובש אותם מחוץ למסגרת ההיתר.

ב. האם בגדי כהונה נעשו באופן שיש בו איסור משום כלאיים

כאמור, יש לבחון האם בבגדים שכאלה קיימים התנאים הרגילים של הלכות כלאיים, ובפרט מצד האפשרות להגדירם כבגדים קשים.

כאן נכנסים אנו לדיון בכמה מקורות בגמרא, שמצינו בהם מחד שבגדי כהונה קשים הם, מאידך שבבגד קשה אין משום כלאיים, ומצד שלישי מצינו שהותר איסור כלאיים לכהונים בלבישת בגדי הכהונה. הראשונים הציעו כמה אפשרויות לביאור כל המקורות האלה יחד, וננסה לעמוד על כוונתם.

-
- 1 שמות כ"ח, ו.
 - 2 שם כ"ח, טו.
 - 3 שם ל"ט, כט, וראה בתוספות יומא ו ע"א ד"ה אמר, המסבירים מהיכן למדנו שהפסוק עוסק באבנטו של כוהן גדול.
 - 4 דעת רבי ביומא יב ע"ב.
 - 5 הלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ח ה"ב.
 - 6 תוספתא מנחות פ"ט ה"ז; יומא עא ע"ב.
 - 7 ראה רש"י על יומא יב ע"א ד"ה הניחא, ורמב"ם בהלכות כלי המקדש והעובדים בו פ"ח ה"ג.
 - 8 רש"י על מנחות סא ע"ב ד"ה צובעו. יש להעיר, שאמנם כך ניתן להבין, אך קשה לומר שזו ראייה מוחלטת שאין לעשות תכלת מפשתן, שכן אפשר היה לומר שניתן להסתפק ברמת צביעה פחותה. לכן המקור בדברי הגמרא לכך שתכלת היא צמר הוא שונה, ראה יבמות ד ע"ב, וברש"י שם ד"ה ותכלת עמרא.

סוגיה אחת מגדירה בברור את לבישת בגדי הכהונה כלבישת כלאיים:

הכל חייבין בציצית, כוהנים לויים וישראלים. פשיטא! כהנים איצטריך ליה, סלקא דעתך אמינא הואיל וכתוב "לא תלבש שעטנז... גדילים תעשה לך" - מאן דלא אישתרי כלאים לגביה בלבישה הוא דמחייב במצות ציצית, והני כהנים הואיל ואשתרי כלאים לגביהו לא לחייבו - קא משמע לך, נהי דאישתרי בעידן עבודה, בלא עידן עבודה לא אישתרי (ערכין ג ע"ב).

סוגיה שניה עוסקת בשימוש הכוהנים בבגדי הכהונה בשעת שינה:

פושטין ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהן... ותיפוק לי משום כלאים, דהא איכא אבנט, ונהי נמי דניתנו ליהנות בהן - הא מתהני מכלאים... רב אשי אמר... בגדי כהונה קשין הן, כי הא דאמר רב הונא בריה דרבי יהושע: האי נמטא גמרא דנרש שריא (יומא סט ע"א).

גם סוגיה זו רואה את בגדי הכהונה ככלאיים, אלא שיש בהם היתר משום קשיותם. כבר בסוגיה זו נראה שההיתר בבגדים קשים אינו מוגבל לבגדי כהונה בלבד. דברים אלו עולים גם מסוגיה נוספת, הדנה בהיתר לשלוח ביום טוב אריג ובגד כלאיים לחברו:

משלחין כלים... ואף על פי שיש בהן כלאים, והן לצורך המועד... כלאים למאי חזו? ...אלא בקשין, וכי הא דאמר רב הונא בריה דרב יהושע: האי נמטא גמרא דנרש שריא (ביצה יד ע"ב-טו ע"א).

השאלה העולה מהסוגיות היא שאם בגדי כהונה קשים הם, ובבגדים קשים אין משום כלאיים, הרי שלא הותר כלל איסור כלאיים מדאורייתא אצל הכוהנים, ואם כן, מה הצורך בדגש מיוחד לחייבם בציצית?

הראשונים עסקו ביישוב שלש סוגיות אלה, והלכו בכמה דרכים, וכדלהלן.

א. שיטת התוספות - יש כלאיים בבגד קשה

אופן ראשון ליישוב הסוגיות מופיע בתוספות, והוא הגבלת ההיתר של כלאיים בבגדים קשים לדינים מדרבנן בלבד. לדבריהם, כוהן הלובש בגדי כהונה, אף שקשים הם, עושה מעשה שמתקיימים בו התנאים לאיסור כלאיים, ואם כן מצאנו שהתורה התירה לו איסור זה. ואף שבגדי כהונה קשים, יש בלבישת בגד כלאיים קשה משום איסור כלאיים. ההיתר בעניין כלאיים קשים מוגבל לשיבה עליהם, משום שהצעה תחתיו הוא איסור דרבנן.

כך תרצו התוספות את הקושיא דלעיל:

לכן נראה דדוקא להציע תחתייהם דהואיל דברכים ליכא אלא איסור דרבנן להציע בקשין לא גזור (ביצה טו ע"א ד"ה אלא בקשין).⁹

אם כן, לדבריהם, הצעת בגד קשה מותרת, ואילו לבישת בגד קשה אסורה. אך דבר זה אינו מספיק לדעתם לבאר את ההיתר בנמטא גמדא, שמשמע להם שהותרו גם בלבישה.¹⁰ לכן הוסיפו ואמרו:

ויש לומר דגבי [בגדי כהונה] מיירי שהוא שוע טווי ונוז ואז יש בו איסור כלאים מדאורייתא, וכיון שהן אסורין מן התורה, אם כן אפילו קשין אסורין בלבישה ובהעלאה, אבל גמדא אינו אלא דרבנן, כדאמרין בנדה (סא ע"ב) דמדאורייתא בעינן שיהא שוע טווי ונוז. והא דקאמר הלכדים אסורים, מיירי דוקא דרבנן, וכיון דרכים ליכא אסורא אלא דרבנן אפילו בלבישה, בקשין לא גזור.

הכלל לשיטת התוספות הוא שאיסורי דרבנן הותרו בבגדים קשים, ואילו דיני כלאיים שאיסורם מהתורה נוהגים בבגדים קשים ובבגדים רכים בשווה. איסור הצעה תחתיו שהוא איסור דרבנן אינו נוהג בבגד קשה. גם איסור הלבישה של בגד שאינו שוע טווי ונוז, כגון לבד, שהוא איסור דרבנן, אינו נוהג בבגד קשה.

ייתכן שלבישת בגד קשה אינה נחשבת כל כך דרך לבישה,¹¹ ומשום כך מותרת היא בבגד שאילו היה רך היה איסורו מדרבנן, וזאת למרות העובדה שמן התורה לבישת בגד קשה נחשבת כלבישה לכל דבר.

ב. שיטת הרמב"ם

בדומה לשיטת התוספות, גם מדברי הרמב"ם עולה שיש איסור גמור מדאורייתא בלבישת בגד כלאיים קשה. כשסוקרים את דברי הרמב"ם בפרק י' מהלכות כלאיים,

⁹ שיטה זו הובאה גם בתוספות ביומא סט ע"א, ד"ה קשין, אך בלא ההמשך בעניין בגד שאינו שוע טווי ונוז. וכשיטתם הביא בעל המאור (ביצה ז ע"א בדפי הרי"ף) בשם יש מי שפירש.

¹⁰ וראה להלן בדברי הראב"ד, שהבין בנקודה זו בדיוק להיפך, וכתב שמהעובדה שדוקא נמטא גמדא הותרה משמע שבגד שנועד ללבישה לא הותר. נראה שתלוי הדבר בפרשנות המילולית. רש"י (ביצה טו ע"א ד"ה נמטא וד"ה גמדא) מפרש נמטא - לבד, גמדא - קשה; ומכך ניתן להבין כהבנת התוספות, שהותרו גם בלבישה, ואילו הראב"ד נראה שהבין שנמטא הוא מנעל.

¹¹ ראה גם בשבת קמו ע"ב בעניין הוצאת אריגים קשים, שאינה מותרת אף בדרך לבישה, שאין דרך להתחמם בהם.

אנו מוצאים שהזכיר את החילוק בין בגד קשה לבגד רך רק בשני מקרים, שאיסורם מדרבנן. כך כתב בקשר לישיבה על בגד כלאיים קשה:

בקשין שאינן נכרכין, כגון כרים וכסתות, מותר לישב ולהסב עליהן, והוא שלא יהיה בשרו נוגע בהם (פ"י הי"ג).

וכך כתב ביחס לפרוכת:

וכן הפרוכת שהיא כלאים אם היתה רכה אסורה שמא יסמך לה השמש ותעלה על בשרו ואם היתה קשה שאינה נכרכת מותרת (שם הי"ד).

מכך שלא מצאנו בדברי הרמב"ם שום אזכור נוסף להיתר בבגד קשה עולה שלדעתו האיסור מתקיים גם בבגדים קשים. היוצאים מהכלל הם מצבים שאינם לבישה, שכל איסורם מדרבנן הוא שמא ייכרך הבגד על בשרו, חשש שאינו קיים בבגד קשה שאינו נכרך, ולכן איסור זה אינו קיים בהם.

הדברים מתבררים ביותר בהקשר של בגדי כהונה:

כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין, מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותרו בו אלא בשעת עבודה שהיא מצות עשה כציצית (שם הל"ב).

בנושא גדרי וגבולות ההיתר בבגדי כהונה נעסוק להלן, אך לענייננו, ברור שאין היתר לבישת בגדים קשים כלל, לא מדאורייתא ולא מדרבנן. גם בגד שאיסור לבישתו מדרבנן, ובנוסף לכך הוא קשה, אין בכך בכדי להתיר את לבישתו.¹²

ההיתר של בגדים קשים לדעת הרמב"ם שונה מההיתר לדעת התוספות בטעמו ובגדרו:

לשיטת התוספות טעם הקולא בבגד קשה הוא שאין הדרך ללבשו, ומשום כך איסורי כלאיים שמדרבנן אינם נוהגים בו, ולפיכך בכל איסורי דרבנן נוהגת הקולא של בגד קשה.

לעומת זאת לדעת הרמב"ם הקולא ממוקדת לדיני דרבנן שנובעים מחשש כריכה על בשרו, ודינים אלו אינם נוהגים בבגדים קשים, שאין בהם חשש זה.

¹² הדברים מבוארים גם בדברי הרמ"א ב"ד שא ב, שהדגיש את מחלוקתם של התוספות והרמב"ם בעניין לבישת בגדי כלאיים קשים. אמנם הנדון שם הוא לבישת לבדים קשים, ואיסור לבדים קשים לרמב"ם הוא מדאורייתא, כמו שכתב בפ"י ה"ב - אך גם לולי דעתו בנקודה זו היה אוסר לבדים קשים בלבישה, שלא מצאנו כלל היתר בלבישת בגד כלאיים קשה, גם כשמדובר על בגד שאיסור לבישתו מדרבנן.

ומכל מקום, לשתי השיטות הללו, לבישת בגדי כהונה אסורה מן התורה, ואין שום קולא בלבישתם אף על פי שהם קשים. הקולא הנובעת מהיותם קשים נוגעת להצעתם תחת ראשי הכהנים בלבד.

ג. שיטת הראב"ד - בגדי כהונה אינם נחשבים כבגדים קשים אלא לדיני דרבנן

הראב"ד הקשה על שיטת התוספות שתי קושיות. ראשית, לדעתו נמטא אינו מלבוש,¹³ ומכך שהותר דווקא נמטא מוכיח הוא שאין זה נכון שלבישת לבד קשה הותרה.¹⁴ שנית, ברור לדעתו שבגד קשה הותר מהתורה גם בלבישה.

כך כתב הראב"ד:

כי מעיינת ביה שפיר, אפילו בלבישה נמי מותרין מן התורה ואפילו הן שוע טווי ונוז, הואיל והן קשין. דמהיכא נפקא לן דקשין מותרין הם, מדקאמר "ובגד כלאים שעטנז", ובגד ודאי אינו אלא של חמום, אלמא בלבישה והעלאה נמי בעינן רכים (השגות על בעל המאור, ביצה ז ע"א בדפי הרי"ף, סק"ב).

אם כן, לדעתו אין איסור תורה בלבישת בגד קשה. הקושי המתעורר לשיטתו הוא ביחס בין הסוגיה בערכין לבין הסוגיה ביומא, שאם בגדי כהונה קשים הם, כמבואר ביומא, לא מצאנו שהקלה התורה לגבי הכהנים בעניני כלאים, ומה הצורך בהדגשה שכהנים חייבים בציצית. על כך כתב הראב"ד:

מעתי קשה לנו מימרא דערכין דאמרינן כהנים אשתרי כלאים לגביהן. במסכת יומא אמר רב אשי בגדי כהונה קשין הן, ואי קשין הם היכן אשתרי כלאים לגביהו. ונראה לי דבגדי כהונה אף על גב דקשין הם יש הנאה בלבישתן (שם).

לדבריו, כיון שיסוד ההיתר של בגדים רכים הוא שאינם בגדים של חימום והנאה, בבגדי כהונה לא קיים ההיתר של בגדים קשים, שאף שקשים הם קיימת הנאה בלבישתם.

את הסוגיה ביומא, שהתירה את קיפול הבגדים והנחתם מתחת ראשי הכהנים משום שבגדי כהונה קשים הם תולה הראב"ד בנקודה אחרת, והיא שאיסור הצעה של

¹³ כדלעיל בהערה 10.

¹⁴ את הקושיה מכך שרק נמטא הותר מתוך הראב"ד באמירה שאינה נוגעת כל כך לענייננו, והיא שלדעתו, אף שמהתורה בגד קשה מותר בלבישה, חכמים אסרו לבישה של כל בגד קשה, ואפילו של לבד. כל ההיתר הוא דווקא בהצעה תחתיו. יש להעיר, שכאמור לעיל, גם לדעת הרמב"ם לבד קשה לא הותר בלבישה.

כלאיים תחת האדם הוא כולו איסור דרבנן, ובגד קשה, כיון שהצעתו אינה שכיחה, לא גזרו חכמים לאסרו.¹⁵

ד. שיטת בעל המאור - כלאיים הותרו רק בחושן ובאפוד

לבעל המאור שיטה שונה ליישוב הסוגיות בעניין כלאיים בבגדי הכהונה. לדעתו אין איסור כלאיים בלבישת בגדי כוהן הדיוט, כיוון שהאבנט נועד לחגור והיה קשה (כדרך חגורות), והסוגיה בערכין שאמרה שהותרו כלאיים לכהנים מתייחסת ללבישת החשן והאפוד, שנועדו ללבישה והיו רכים, על ידי הכוהן הגדול.

כך כתב בעל המאור:

האבנטים של כהן גדול ושל כהן הדיוט היו קשין, מפני שהיו חוגרין בהן מתניהן, אבל זה שאמרו במסכת ערכין דאשתרי כלאיים לכהנים בבגדי כהונה, בחשן ואפוד של כהן גדול שהיה בהן כלאיים והיו רכין ולא קשין, לפי שהיו עשויין ללבישה (ביצה ז ע"א בדפי הרי"ף).

כשיטה זו יתכן שיש להסביר במה שכתב רש"י,¹⁶ שבגדים קשים שאינם מחממים אינם אסורים משום איסור כלאיים, שאין בהם העלאה דומיא דלבישה; לפי דבריו, בבגדי כוהן הדיוט אין כלל משום כלאיים.

נעיר שלשיטה זו לבישת בגד קשה מותרת לכתחילה, אינה אסורה מהתורה, וגם חכמים לא אסרוה.

¹⁵ יש מקום לכאורה לדון בשאלת מקורו של הראב"ד לכך שבגד כלאיים קשה אין איסור ללבשו מדין תורה. שלכאורה את הסוגיות המזכירות קולא בבגדים קשים מסביר הראב"ד בעניין הצעה תחתיו, או בעניין נעליים, ואם כן לא מצאנו סוגיה מפורשת האומרת שבגד כלאיים קשה אין לוקים על לבישתו. ואולי לדעתו היתר לבישת נעליים קשות מכלאיים נעוץ בקושי ולא בהיותם נעליים, אלא שהגמרא דיברה על נעליים מלבד, שהוא איסור דרבנן "שאינו שוע" כלשון הראב"ד, שיתכן שהקלו בו משום שאינו שכיח. ואולי לדעתו היתר נעליים מלבד קשה, אינו נעוץ לא בכך שאלו נעליים, ולא בהיותן עשויות מלבד, אלא בהיותם עשויות מבד קשה, שמן התורה מותר בלבישה, וחכמים לא גזרו בו אלא לאסור את לבישתו. וייתכן גם שהדבר פשוט לו מסברא. כמו כן יש לשאול מדוע הותר נמטא, הרי בו לכאורה יש רגילות להשתמש בבגד קשה. ויש לעיין עוד בדבר.

¹⁶ יומא סט ע"א ד"ה קשים וד"ה שרי. דברי רש"י נכתבו בהקשר של בגדי כהונה, ולכאורה משמעותם שאין איסור כלאיים בבגדי כוהן הדיוט. ועיין בבית יוסף יורה דעה סימן שא שכתב: "ורש"י עצמו בסוף פרק קמא דיום טוב (טו ע"א ד"ה בקשין וד"ה שריא) כתב בהיפך, דגבי נמטא דנרש שריא כתב דהיינו דווקא לישיבה, ולכן אין דעתו של רש"י ידוע לנו".

ה. סיכום השיטות בעניין כלאיים מצד אופן עשייתם של בגדי הכהונה

1. לדעת התוספות בלבישת בגדי כלאיים קשים יש איסור מהתורה, ולכן גם בלבישת בגדי כוהן הדיוט היה איסור כלאיים שהותר לכהונים.
2. הדברים בולטים בדברי הרמב"ם, שחייב מלקות בלבישת בגדי כוהן הדיוט במצבים שבהם לא קיים ההיתר ללבשם.
3. לדעת הראב"ד אין כלל איסור מהתורה בלבישת בגדים קשים, אך בבגדי כהונה יש איסור מהתורה, שאינם בכלל בגדים קשים לעניין זה, כיון שיש הנאה בלבישתם.
4. ולדעת בעל המאור אין איסור כלל בלבישת בגדי כוהן הדיוט, ומה שמצינו שאיסור כלאיים הותר, מדובר הוא לגבי כוהן גדול בלבד.

ג. גבולות ההיתר בבגדי כהונה

בעניין גבולות ההיתר שהתירה התורה לכהונים מצאנו שתי סוגיות בגמרא, שהדיון בהם הוא בלבישה של בגדי הכהונה שאינה נצרכת לעבודת המקדש. יש להעיר, שפרט לאיסור כלאיים יש לדון בכך מצד שימוש בבגדי הכהונה לצרכים פרטיים, שניתן לראות בו איסור גמור, וכעין מעילה, וניתן לראותו כדבר לא רצוי שאינו ראוי לכבודם של בגדים אלה.

כאמור, לשיטתו של בעל המאור אין בלבישת בגדי כוהן הדיוט שום איסור מטעם כלאיים, ולעומת זאת לפי שיטות התוספות, הרמב"ם והראב"ד בבגדי כוהן הדיוט יש איסור כלאיים מדאורייתא. הדברים משליכים על פירוש הסוגיות, וכמו שנראה להלן.

כמו כן קיימות מחלוקות בהבנת גבולות ההיתר למסקנה, הנובעות בין היתר מלשוונות שונים בין הסוגיות, וגם בכך נעסוק בהמשך.

ראשית יש לציין שאין מעילה בבגדי כהונה, שלא ניתנה תורה למלאכי השרת. כך עולה מדברי הגמרא בקדושין (נד ע"א), וכן פסק הרמב"ם להלכה (הלכות מעילה פ"ה הי"ד).

הדיון שלפנינו מתמקד, אם כן, בשאלה של איסור והיתר, ולא בשאלה של מעילה. חיוב מלקות ללובש שלא על פי ההיתר ייתכן רק לאוסרים לבישת בגדי כהונה משום כלאיים.

כך נאמר בגמרא בערכין:

נהי דאשתרי (=כלאיים) בעידן עבודה, בלא עידן עבודה לא אשתרי (ג ע"ב).

ובגמרא ביומא נאמר:

בגדי כהונה, היוצא בהן למדינה אסור, ובמקדש בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה מותר, שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן (סט ע"א).

לכאורה, ישנה סתירה בין הסוגיות: לפי הגמרא ביומא ההיתר נרחב יותר, והוא חל במקדש גם שלא בשעת עבודה, ולעומת זאת לפי הגמרא בערכין ההיתר מוגבל רק לשעת עבודה בלבד. בראשונים מצאנו שני תירוצים לשאלה זו.

א. תירוץ רבינו תם - הגמרא בערכין אוסרת כלאיים רק בבגדי חול

כתבו התוספות:

ואומר רבנו תם דהתם נמי אישתרו בכל עניין, אפילו שלא בעידן עבודה, כדאמרין בפרק בא לו, גבי בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם או לא: "ת"ש לא היו ישנים בבגדי כהונה שינה הוא דלא הא הלוכי מהלכיי" (יומא סח ע"ב). ועוד תניא התם גבי בגדי כהונה דלצאת בהם במדינה אסור, פירוש משום איסור הקדש, ובמקדש מותר בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה. והא דקאמר נהי דאשתרו בשעת עבודה, כלומר בגדים שלובשים בשעת עבודה, שלא בשעת עבודה, פירוש בגדי חול, מי אישתרו בכלאים (חולין קי ע"ב ד"ה טלית).

הדברים הללו מופיעים בתוספות גם במקומות נוספים,¹⁷ וכן יש ראשונים נוספים שסוברים כשיטה זו.¹⁸

עיקרו של התירוץ בכך שהחלוקה בין לבישה בשעת עבודה ללבישה שלא בשעת עבודה, שמופיעה בשתי הסוגיות, אינה זהה.

בגמרא בערכין, שאוסרת לבישה שלא בשעת עבודה משום כלאיים, המושג 'עידן עבודה' מציין את סוג הבגד, והכוונה היא ללבישת בגדים שאינם בגדי כהונה; 'עידן עבודה' משמעו 'בגדי כהונה', ו'לא עידן עבודה' משמעו 'בגדי חול'. לעומת זאת בגמרא

¹⁷ מנחות מא ע"א דבור ראשון בעמוד, תוספות ישנים יומא סט ע"א ד"ה תיפוק.

¹⁸ ראה כעין זה בדברי הכסף משנה (הלכות כלי המקדש פ"ח ה"א-ב), בהסבר שיטת הראב"ד ש'בשעת עבודה' שנזכר בגמרא בערכין הוא במקדש. אמנם לפי דבריו החילוק הוא במקומות, בשעת עבודה, דהיינו במקדש, הותרו כלאיים, ושלא במקדש נאסרו. אך קשה, שלכאורה דברים אלה אינם עולים בקנה אחד עם דברי הראב"ד בהשגות על בעל המאור, שיובאו להלן.

ביומא שמתירה לבישה של בגדי כהונה במקדש שלא בשעת עבודה מתפרש המושג 'עידן עבודה' באופן מילולי, דהיינו זמן העבודה במקדש.

עניין נוסף העולה בדבריו של רבינו תם הוא שההיתר משום כלאיים כולל גם את הלבשה מחוץ למקדש, שאסורה לדעתו רק משום איסור הקדש.

בנקודה זו נפגשים הדברים עם שיטתו של **בעל המאור**, שלדעתו אין בבגדי כוהן הדיוט משום כלאיים כלל, וגם הוא מסביר את דברי הגמרא ביומא שאוסרת לצאת בבגדי כהונה למדינה, משום מעלה מדרבנן שעשו בבגדי קדש.

לשיטתם בנקודה זו, שגם האיסור לצאת במדינה בבגדי כוהן הדיוט (כולל האבנט) אינו משום כלאיים, שותף גם **הראב"ד** שכתב¹⁹ שהאיסור לצאת בבגדי כהונה למדינה הוא משום דרך חול.²⁰

יש להעיר על שיטה זו, שמהתוספתא שנאמר בה בהקשר להלכות כלאיים "בגדי כהן גדול היוצא בהן למדינה חייב" (הלכות כלאיים סוף פ"ה), משמע לכאורה שיש איסור כלאיים בלבשת בגדי כוהן גדול מחוץ למקדש. דברי התוספתא הביאו את התוספות במנחות²¹ לומר שבמדינה, שאין בה היתר כלל - איסור כלאיים קיים במלואו, לכל הפחות מדרבנן. ומכל מקום בדברי התוספות בחולין, ובדברי הראב"ד בהשגות על בעל המאור מבואר שיסוד האיסור איננו משום כלאיים.

ב. תירוץ הרמב"ם - בגדים הותרו שלא בשעת עבודה, אבנט לא הותר

כך כתב הרמב"ם:

בגדי כהונה מותר ליהנות בהן, לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה חוץ מן האבנט, מפני שהוא שעטנז אסור לכהן הדיוט ללבושו אלא בשעת עבודה.

19 בהשגותיו על **בעל המאור**, ביצה ח ע"ב, בראש דבריו. וראה בשאגת אריה סימן ל' מה שהקשה מדברי **הראב"ד** בהשגות על הלכות ציצית (פ"ג ה"ט), שבציצית מוגבל ההיתר לתחום המצווה; וראה גם בדברי **הקובץ הערות** (יבמות סימן ט אות א) שכתב לתרץ שבבגדי כהונה שמצוותם בכלאיים מובן שההיתר יהא רחב יותר, מה שאין כן בציצית, שניתן לקיימה גם בבגד צמר בלא איסור כלאיים.

20 כפי שנראה להלן, גם לדעת **הרמב"ם** האיסור לצאת במדינה הוא משום קדושת הבגדים, אלא שלדעתו בבגדים שיש בהם כלאיים הדבר נאסר גם משום כלאיים.

21 מא ע"א דיבור ראשון בעמוד.

(הלכות כלי המקדש פ"ח הי"א-י"ב).²²

מדברי הרמב"ם עולה שהסוגיה בערכין, שאוסרת לבישת בגדי כהונה שלא בשעת עבודה משום כלאיים, עוסקת בלבישת האבנט. לעומת זאת הסוגיה ביומא, שעוסקת בשאלה האם מותר ליהנות מבגדי כהונה, אינה מתייחסת לאיסור כלאיים, ומדובר בה על לבישת הבגדים ללא האבנט, שמותרת במקדש גם שלא בשעת עבודה, ואסורה במדינה.²³

לאור הבנה זו, לבישת האבנט שלא בשעת עבודה אסורה מן התורה, ולוקים על כך, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות כלאיים (פ"י הל"ב).²⁴

ג. מגבלות נוספות

שלשה נושאים נוספים נדונו בדברי הראשונים בהקשר של גבולות ההיתר, ונמנה אותם להלן. אמנם רוב דיונים אלה עוסק בשאלת ההיתר לכתחילה, ולא בהיתר משום כלאיים, וזאת בהתאם לשיטות השונות:

1. לשיטת הרמב"ם, שכלאיים הותרו רק בשעת עבודה, הדיון מוגבל מראש לבגדים שאין בהם כלאיים.
2. לשיטת בעל המאור שאין מציאות של כלאיים בבגדי כוהן הדיוט, הדיון בלבישה אינו עוסק בהלכות כלאיים.
3. ולשיטת הראב"ד (שהיא לכאורה כר"ת) ההיתר משום כלאיים כולל גם מצבים שמחוץ למסגרת היתר הליבישה, והדיון במגבלות אינו מטעם איסור כלאיים.

ההשלכה להלכות כלאיים משמעותית בנקודות מסוימות, כגון מה שמצאנו לשיטת רבינו תם אפשרות של איסור משום כלאיים בעניין הנאה מבגדי כהונה שלא בדרך לבישה, שלא הותרה. וכן תיתכן השלכה לשיטתו של בעל המאור לעניין כוהן גדול שלבש את החושן והאפוד מעבר לגבולות ההיתר.

אלה הנושאים שנדונו:

²² הלכה יב היא המשך רצוף של הלכה יא, וכפי שעולה מהתוכן. כן הוא גם בכתבי יד, ראה בשינויי נוסחאות שבסוף הרמב"ם בהוצאת פרנקל.

²³ יש להעיר, שהאיסור של לבישה במדינה אינו מפורש בלשון הרמב"ם.

²⁴ הובא לעיל בדיון בשיטתו, עיין שם.

1. לבישה לכתחילה - האם מותר לכהונים רק להישאר עם בגדי כהונה לאחר שלבשו אותם לעבודה, או שגם מותר להם ללבשם זמן רב לפני העבודה וכדומה.
 2. בלילה - האם ההיתר ללבוש בגדי כהונה שלא בשעת העבודה הוא רק בשעות היום, או שמותרים הם ללבשם גם משחשכה.
 3. שלא כדרך לבישה - האם ההיתר כולל גם שימוש בבגדי כהונה שלא בדרך לבישה, כגון להניחם מראשותיו.
- להלן נביא בקצרה מתוך דברי הראשונים בנושאים אלה.

לבישה לכתחילה

התוספות הוכיחו²⁵ מהגמרא בקדושין נא ע"א, בה נאמר שאין מעילה בבגדי כהונה משום שלא נתנה תורה למלאכי השרת, שכל ההיתר הוא משום שקשה לצמצם ולפשוט את הבגדים מייד בסיום העבודה, אך אסור ללבשם לפני שמתוכננת עבודה.

אך הרמב"ם פסק "בגדי כהונה מותר ליהנות בהן, לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה" (הלכות כלי המקדש פ"ח הי"א). מדבריו משמע שביום העבודה מותרת הלבישה לפני שעת העבודה. וכך פירש מהר"י קורקוס:

נראה שדעת רבינו שביום עבודה מותר אפילו ללבשם לכתחילה, אף על גב דבהא לא שייך טעמא דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, כיון שהותר אפילו ישב שלש או ארבע שעות בהן אחר עבודה והוא לבוש בהם אע"פ שיכול כל אדם ליזהר בזה ויכול להפשיטן שעה או שתיים אחר עבודה, לא חלקו בין מעט להרבה, מעתה אותו יום הותר לגמרי, אפילו הפשיטן וחזר ללבשן לכתחילה שלא לעבודה, דלא פלוג רבנן.

בלילה

הראב"ד²⁶ הביא דעה שאסור ללבוש בגדי כהונה בלילה, כיון שאינו זמן עבודה; אך כתב שמותר ללבוש בגדי כהונה גם בלילה, והביא לכך סיבה והוכחה. סיבה - משום שאיברים ופדרים קריבים בלילה, והוכחה - ממה שכתוב שלא היו ישנים בבגדי קדש, אלא פושטים אותם, משמע שהפשיטה נעשתה סמוך לשינה.

²⁵ יומא סט ע"א ד"ה בגדי.

²⁶ בהשגותיו על בעל המאור, ביצה ז ע"ב בדפי הר"ף.

וראה במרכבת המשנה²⁷ שרצה לדייק מדברי הראב"ד שההיתר הוא ביום בלבד, אך בהנחה שההשגות על בעל המאור יצאו מידי של אותו מחבר,²⁸ נראה שאין זו דעתו. מכל מקום, דיוק שכזה ייתכן בדברי הרמב"ם, שכתב "ביום עבודתו".

דרך לבישה

התוספות²⁹ רצו להוכיח שלא הותרו בגדי כהונה משום כלאיים שלא בדרך לבישה. התוספות הוכיחו דבריהם מהגמרא ביומא סט ע"א בה נזקקה הגמרא לתרץ את ההיתר להניח בגדי כהונה תחת ראשי הכוהנים בכך שאין זה תחת ראשיהם ממש או בכך שבגדי כהונה קשים. מכך מוכח לדעתם, שגם לשיטה שהיתר הכלאיים מתיר גם מעבר לשעת העבודה בפועל, הוא אינו מתיר כי אם לבישה בדרך לבישה בלבד.

סיכום

במאמר זה עסקנו בארבעה בגדי כהונה שהיו עשויים מצמר ופשתים - החושן, האפוד, האבנט של כוהן גדול בשאר ימות השנה ואבנטו של כוהן הדיוט.

ראינו את הסברי הראשונים ליחס בין הסוגיה המתירה לבישת בגדים קשים לבין הסוגיה שנאמר בה שבגדי כהונה קשים הם, וביחס בין שתיהן לסוגיה שנאמר בה שכלאיים הותרו לכוהנים בבגדי כהונה. בזה ראינו ארבע שיטות:

1. התוספות כתבו שהיתר בגדים קשים שייך רק באיסורי דרבנן שבכלאיים.
2. הרמב"ם הזכיר את היתר בגדים קשים רק באיסורי דרבנן, שטעמם חשש שמא ייכרך הבד על בשרו.
3. לשיטת הראב"ד, יש צורך בדרגת קושי גבוהה כדי שיהא הבגד מותר בלבישה מן התורה, דרגה שאינה קיימת בבגדי כהונה.
4. ולדעת בעל המאור באבנט אכן אין משום כלאיים, מחמת קשיותו, והיתר כלאיים לכוהנים נמצא רק בחשן ובאפוד.

לאחר מכן ראינו את גבולות ההיתר. תחילה בחנו את דברי הראשונים ביישוב סתירת הסוגיות בעניין היתר לבישת הבגדים במקדש מעבר ללבישתם לצורך העבודה.

27 על הלכות כלי המקדש פ"ח ה"ב.

28 כפי שמשמע משם הגדולים בערך הראב"ד.

29 חולין קי ע"ב ד"ה טלית.

ראינו שלשיטת רבינו תם והראב"ד ההיתר משום כלאיים הוא רחב ביותר, והאיסור ללבוש בגדי כהונה במדינה אינו משום כלאיים, אלא מחמת קדושתם של בגדי הכהונה. לעומתם, לדעת הרמב"ם - יש איסור ללבוש את האבנט, העשוי מכלאיים, אף במקדש מחוץ לזמן העבודה.

לבסוף בחנו מגבלות נוספות על היתר הלבישה, שלחלקן ייתכן שיש השפעה גם על איסור כלאיים. ראינו מחלוקת בעניין לבישה לפני הצורך לתחילת העבודה, ובעניין לבישה בלילה, וכן ראינו את דברי התוספות המגבילים את ההיתר משום כלאיים ללבישה בלבד.